

Մ Ա Յ Ր Դ Ի Ի Ա Ն

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ. — Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(Շար. տես բազմ. 1922 էջ 223)

ԻԲ.

Նամակագիրս է Յարութիւն արքեպս. Լեւոնեան¹, իր այս ներկայ գիրը կարելի է անուանել ինքնակենսագրութեան մը հետաքրքրական մասը, ինչ որ պիտի ծառայէ մեզ քիչ մ'աւելի ծանօթանալու իր անձին շուրջ:

Պատուեղազունեղ և գերարգելի Տեսան Մխիթար արքայի
և ածարանութեան վրդպի բազմաւ սիրով ողջոյն ի քս:

Յայտարարութիւն լիցի վերոյ գրեցեալ տեառնդ, որ արժամ ԻԱ ամիս եղև որ ի տեղոյս գատուեր եմ. բնաւ մին բան չի լուայ գորկենութենէ ձերմէ և տեղոյս. մին քանի անգամ սարգսին գրեցի ոչ մին պատասխանի չի ընկալայ: Նաև մատրիտ երկու ուխտաւոր պատահեցաւ մինն թօխաթցի և միւսն արգրումցի. թօխաթցուն մին գիր տուի ձեր հրաժնուցն, չեմ գիտեր հասաւ թէ ոչ. յետ որոյ եկի կատիս մին գիր ևս գրեցի և մին երևանցի կու գնար ի ճէնուայ ետու նր և ասացի թէ Ղէնէտիկու փոստն զցէ, չեմ գիտեր հասաւ թէ ոչ: Մին քանի օրէն ետոյ սահակն եկաւ ալիգպօնայէն և ի միւսում աւուրն ելայ մին ֆռանսգի նաւով դէպ լիզպօնայ: Ը օրն գնացինք, քամի լունէիիք. և յորժամ հասինք ի տեղն, ներս չի թողին վս ահի մարսիլեաու մահին: Մնացի Ը օր ևս նաւի միջուռն. ետոյ հրամանն եղև թէ ճանապարհորդքն ելանեն առանց քսրի: Նայն ելա(յ) մին պարքառով գնացի ի քաղաքն. և ի միւսում օրն արգուհալ տուի թագաւորին. հրաման տուաւ թէ եպսին պաւուլն միայն թող հանեն ի նազարէթն. և ի միւս կողմանէ նաւաւարին զօս թէ ել գնայ: Մինչ մեք յորս ցամաքով և որ ծովով գնացինք, նան ելաւ գնաց. և ես մնացի միայն վերայիս չորեքովն: Ետոյ մին մէմօռեալ տուի թագաւորին թէ ինձ մին տեղ տուր պառկելու. շուտով օղարկեց գիս Երուսղմ պտրց վառքն և կերակուր ևս թային արաւ. ետոյ Դ սակի ևս ետուր չորեք շինելու և շինեցին լաթինացոց ձևն. ըսուքէթիս մէուին միայն ԴԵ տուգաթ է: Եւ յորժամ չորերն եղև, հազայ և գնացի առ թագաւոր. մին կէս ժամու չափ հեռոս խօսեցաւ ինձ համար. ինձ համար աղօթք արայ. և մին պակասութիւն ունիս ինձ ծանոյ ասելով ուրախ գիժօք. և ևս յունվարի առաջի օրն թատէս լաւտամօ կարդացին ճիզուիթի եկեղեցին պատրիարզն.

1. Տես մեր ծանօթութիւնը Բազմավեպ 1922, ք. 3, էջ 94.

թգւրն և թագուհին մեծամեծ ալայով. ևս վեց ձիով կանոցա եկաւ սարայէն. ելա զնացի. նայեալ եպիֆանի՝ էին ևս զնացի թագաւորին զափէն մեծ օֆիցիօն արարին. այս այսպէս. . .

1721. Թուին յունվարի 10

Ալիզաօնայ քաղաքի

Տէր Զարութիւն

Եպիսկոպոսէ գրեցաւ

ԻԳ.

Նոյնը կրնանք ըսել հետեւեալ թղթոյ նամակագրին համար, որ մինչ տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Դրանսխլուանիոյ Հայոց ազգային գործերուն և եկեղեցական սովորոյթներուն շուրջ՝ կու տայ նաև այդ ժամանակի իր գործունէութեան ալ մէկ պարագան, ինչ որ այլուր յիշատակուած չենք գտներ:

Վերապատուեցեալ Տեառն Մխիթարայ Աբբայի
և Աստուածաբանութեան Վարդապետի

Զայտ առնեմ տէրութեան քում, զի զգիրն որ գրեալ էիր Անիսի քսանն, առնկալայ, և վասն գրոյն զոր յղեցին ի Հռոմ և խնդրեցին Միսոնար ի սուրբ Ժողովէն, կարի քաջ տեղեակ եմ և ոչ է ընդդէմ մեր: Իսկ զայն որ ես գրեցի, այնու գրովն ծանուցի սրբոյ Ժողովոյն թէ յոյժ հարկավոր է առաքումն Միսոնարի ի Դրանսխլուանիայ ի մէջ հայոց, վասն լեզուին՝ լատինականի, որ ընդ Եպիսկոպոսին լազնի բերան առ բերան խօսելով լինի բազում օգուտ պարզամիտ ժողովրդեանն, և այլն:

... վասն Երնդեան պահոցն ծանիք, զի է հաստատուն և կամին ամենեքին պահել յօժարութեամբ, սակայն հին սովորութիւնն ոչ բառնի առժամայն, այլ սակաւ սակաւ տեսանելով և լսելով ընտելանան շնորհիւ Տեառն, վասն զի են յօժարամիտք առ օգտակարսն...

Եւսնիր ևս, Սուրբ Ժողովն որ գրեալ էր մաճարու Եպիսկոպոսին թէ. Ընդէր թոյլ տաս որ տէր Միսոնար խարնակէ զպահսն Հայոց, ըստ սովորութեան եկեղեցւոյն իւրեանց զոր ունին. որովհետեւ են միացեալք հաւատով ընդ մեզ. և այլն: Զորութեամբ նոյն գրոյն կոչեաց զչորս Եկեղեցւոյն զգլխաւորսն Հայոց. ընդ նոսին և գտէր Միսոնար. կամեցաւ զի և ես լինիցիմ անդ ներկայ և ապա առաջի ամենեցուն արար քննութիւն վարուց և արարմանց Տէր Միսոնարին. և եզիտ այնպէս, որպէս ամբաստանեցեալն էր ի Հռոմ. և յետ ստուգելոյ, էառ զՎիդիտագորութեան և Վիգարութեան զգիրն, զոր տուեալ էր. և այսպէս լռեցոյց զիս ասելով. թէ ուրեմն պատրեցեալ իմ ի բանից քով և իրախեցեալ. զոր եթէ ճանաչէի գրեզ նախ, որպէս այժմ ճանաչեցի, ոչ երբէք տայի քեզ իշխանութիւն, վասն զի ամօթ արարեր ինձ, և այլն: Եւ զկնի այսոցիք էհարց իշխանացն հայոց. թէ զով կամի՞ք զի արարից Վիգար ի վերայ ձեր, որ կարաւարեցէ զձեզ. ամենեքին միաբան ասացին. թէ կամիմք տալ զՎիգարութիւնն Գեր. Զօնան Եպիսկոպոսին: Իբրեւ լուաւ, առժամայն մատոյց զՎիգարութիւնն Մեզ. արդ ես նախ շնորհակալ եղէ, և ապա պատճառանօք հիւանդութեան և չգիտելով զլազնի լեզուն, հրաժարեցայ ասելով, թէ. Սուրբ Ժողովն Միսոնար առաքելոց է աստ. նմա վայելէ այս գործակալութիւնս...

գրեցաւ 1721 ի Կելոէ
Ունիսի 16

Զօնան Եպիսկոպոս Եպս. Սեպատեայ

ԻԴ.

Թուղթիս ստորագրողը Յ. Ա. Արնպս. պէտք է որ ըլլայ Լէոպոլտոյ Թովհաննէս Աւգոստինովիչ արքեպիսկոպոսը: Իր վրայօր միակ և որոշ ծանօթութիւն մը կու տայ մեզ իր իսկ մէկ փոքր պաշտօնաթուղթը (Հ. Ալիշան «Կոմիտէ»՝ էջ 199), ուր եղած ակնարկները կու գան նաև հաստատել մեր հրատարակած նամակին բովանդակութիւնը: Սոյն թուղթը այսպէս կը սկսի.

«Բովհաննէս Տօբիայ Ավկուադինովիչ՝ Աստուծոյ և առաքելական աթոռոյն (շր. «Նորհիւ») արհիեպիսկոպոս Լէօբովիչ, և ընդ բոլոր Թագաւորութեանն Լեհաց և մեծի զքսութեանն Լիթուանիոյ, Հայոց եպիսկոպոս Մոլտավիոյ նոյն ազգին Հայոց, «սրբազան փափին մերոյ Բրեւլադ ընտանի և Արքեպիսկոպոս. յորմէ հետէ աստուա. «ծային գթութեամբ յարհիական աստիճան բարձրացաք. զբարեկարգութենէ եկեղե. «ցնացս մերոց բունն արկանէաք...» և այլն:

Բովհաննէս արքեպս.ի անունը ծանօթ է նաև Գալեմքեաբեանի «Կենսագրութիւններ երկու հայ պատրիարքներու...» անուն հատորիկին. (Վիլենա 1915. էջ 130):

Գեապայժաւ և Ամենպատուելի Տէր Արքանայր

եղբայր իմ ի Գրիստոս Սիրելի

Ընկալայ զթուղթն ի Ք. և Ա. Տէրութենէ, զոր բերեաց ինձ մի ուխտաւոր Հայոց: Լի եղև սիրտ իմ ուրախութեամբ լսելով վասն առողջութեան Գեապայժաւոյն, մանաւանդ զի ժամ և եկեղեցի աշխատմամբ Տէրութեան զեղեցկապէս կատարեցաւ ի փառս Աստուծոյ:...

Աստուծոյ գոհութիւն, զի մեր մէջ Թագաւորութեան խաղաղութիւն է, և ես, ընդ մեր Գանահայոց և ժողովրդեան առողջ ծնամբ: Մեծաւոր Բրէվէթդ Դպրատան փափին ի Լէօպոլիս մեր Ազգին, Գէադին մեռաւ, այժմ նորա տեղ ընտրեաց զմեծ իմ բարեկամ, թէ գայցէ ի Լէօպոլիս, զբաղէր Բատանասքի, կարծեմ թէ յայտմ ժամանակի լինի ի Վենետիկ, լաւ և իմաստուն մարդ էս ինզրեցի վասն նորա, և զրեցի առ Սուրբ ժողով. ունիմք այժմ խաղաղութիւն:...

Ծանուցանեմ Տէրութեան, զի սեր Տօնացոյց, ըստ իմոյ դիտաւորութեան այժմ սրբաբար ի Հոռոմ, ըստ Ամսոց, ինչպէս օրինակ տուի սրբոյ ժողովոյն: Զայն հինք պաս, այսինքն Սրբոյ Հոգոյն, Ալակերպութեան, Սուրբ Խաչի ի Վառախաշ, Սրբոյն Յակոբայ և Սարգիսի՝ Ս. Փափն այժմ, առ ի ինզրուածս մեր վերացոյց, զի ոչ պահիցեմք, զի ծանր յոյժ է գայսցան պաղս պահել, և խոտացաւ զմեր Տօնացոյց ստամբել՝ իւր խարճով ի Վէնետիկ:...

Այժմ ծնամ և միշտ անփոփոխելի և ճշմարիտ Գեապայժաւոյն

Բարեկամ և եղբայր

Ի Լէօպոլիս 1723

Մայիսի ժ.Գ.

(Տարումակելի)

Գ(ովհաննովիչ). Ա(ւգոստինովիչ). Արնպս Լեհաց Երկրի Հայոց

Հ. Գ. ՏԱՅԵԱՆ

1. stampare = տպագրել:

2. Ս. Ղազարու եկեղեցին կ'ակնարկէ: